

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของเกษตรกรต่อการปลูกระบบมีพันธสัญญา ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้แบ่งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องออกเป็น 4 ประเด็น ดังรายละเอียด

- 2.1 แนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการส่งเสริมการเกษตรแบบมีพันธสัญญา
- 2.2 การส่งเสริมการปลูกระบบมีพันธสัญญาของบริษัท สันติภาพเทรดดิ้ง จำกัด
- 2.3 แนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ
- 2.4 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการส่งเสริมการเกษตรแบบมีพันธสัญญา

กรมส่งเสริมการเกษตร (2534) ให้ความหมายของระบบการเกษตรแบบมีพันธสัญญา (Contract Farming) ว่าเป็นการจัดการทางความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรผู้ผลิตกับผู้รับซื้อผลผลิต แนวคิด (Vertical Chain of Production and Marketing) โดยผู้ซื้อสามารถกำหนดความแน่นอนของวัตถุดิบ ซึ่งเป็นผลผลิตทางการเกษตร ที่จะรับซื้อ โดยที่ไม่ต้องเป็นเจ้าของหน่วยการผลิตนั้นเสียเอง ซึ่งหมายถึงว่าเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการยังเป็นอิสระ โดยเป็นเจ้าของหน่วยการผลิตของตนเอง แต่มีการทำสัญญากับผู้รับซื้อล่วงหน้า ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็น โรงงานแปรรูปสินค้าเกษตรที่เกี่ยวกับ ปริมาณ และคุณภาพของผลผลิตทางการเกษตร ที่ตนจะผลิตป้อนให้ โดยมีเงื่อนไขคือ ประการแรก ผู้รับซื้อจะต้องสร้างหลักประกันในขบวนการการผลิตของเกษตรกรในด้านต่าง ๆ เช่น ให้สินเชื่อ ให้ปัจจัยการผลิตที่มีคุณภาพ รวมถึงการให้บริการส่งเสริมการเกษตรเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตของเกษตรกรในสัญญา ประการที่สอง ผู้รับซื้อจะต้องสร้างหลักประกันทางการตลาด ให้แก่ผลผลิตที่เกษตรกรใน โครงการผลิตได้ เช่น กำหนดราคาซื้อที่แน่นอนขึ้น เป็นต้น

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2536) ให้ความหมายของการเกษตรแบบมีพันธสัญญา หรือแบบมีสัญญาผูกพันว่า หมายถึง การทำการผลิตในลักษณะที่มีข้อตกลง หรือสัญญาต่าง ๆ ระหว่างเกษตรกร และนิติบุคคล เช่น โรงงานแปรรูปหรือบริษัท พ่อค้าทั่วไป สัญญานี้อาจตกลงด้วย วาจาหรือเป็นลายลักษณ์อักษร โดยระบุเงื่อนไข เกี่ยวกับการผลิตและการตลาด ซึ่งจะทำการตกลงกันก่อน

จะทำการผลิตเป็นระบบที่มีการตกลงระหว่างสัญญาทั้ง 2 ฝ่าย คือ โรงงานแปรรูป ให้ความช่วยเหลือด้านปัจจัยการผลิตการให้กู้ยืมเงินแก่เกษตรกร ผักพื้นเฉพาะการตลาด โดยการกำหนดปริมาณการซื้อขายในราคาที่ได้ตกลงกันไว้ล่วงหน้าแล้ว และผูกพันด้านการผลิตและการตลาด โดยโรงงานแปรรูปจะให้ความช่วยเหลือในด้านสินเชื่อ ปัจจัยการผลิต ความรู้และเทคโนโลยีต่าง ๆ เกษตรกรต้องขายผลผลิตให้แก่โรงงาน ตามจำนวน และราคาที่ตกลงกันไว้ในสัญญา

ทองโรจน์ (2530) กล่าวถึง การเกษตรแบบมีสัญญา ว่าเป็นแนวทางหนึ่งที่จะทำให้เกษตรกรสามารถเลือก เพื่อลดความเสี่ยง เพราะว่าการเกษตรเป็นธุรกิจที่มีความเสี่ยงสูง กล่าวคือ เกษตรกรจะประสบปัญหาการเปลี่ยนแปลงของผลผลิตที่เกิดจากสภาพภูมิอากาศ การแพร่ระบาดของโรค และแมลงศัตรูพืช และเปลี่ยนแปลงของราคาผลผลิต ที่เกิดจากความแตกต่างระหว่างราคาผลผลิตที่เกษตรกรคาดว่าจะขายได้ เมื่อถึงเวลาเก็บเกี่ยวกับราคาที่เกษตรกรขายได้จริง โดยในทางปฏิบัติเกษตรกรสามารถที่จะเลือกวิธีที่นำมาใช้ เพื่อลดความเสี่ยงภัยทางการเกษตรได้ ดังนี้

1. การประกันภัย (Insurance)

ในการผลิตทางการเกษตร เป็นสิ่งหนึ่งที่ช่วยทำให้เกษตรกรลดความสูญเสียจากสภาพการณ์ ธรรมชาติและโรคแมลง ความเสี่ยงดังกล่าว บริษัทผู้รับประกันภัยสามารถที่จะยอมรับภาระความเสี่ยงเหล่านั้นได้

2. การผลิตหลายอย่าง (Diversification)

ในช่วงเวลาเดียวกันหรือผลิตพืชอย่างเดียวกันแต่ขายในเวลาที่แตกต่างกันเพื่อเป็นการกระจายความเสี่ยงด้านรายได้และด้านราคาผลผลิต แต่การผลิตหลายอย่างนี้จะเป็นการลดรายได้เฉลี่ยและเพิ่มต้นทุนในการผลิตเนื่องจากขนาดการผลิตไม่เหมาะสม

3. การซื้อขายตามสัญญา (Contract)

เป็นการทำสัญญาคงซื้อขายผลผลิตกันไว้ก่อน เพื่อเป็นการป้องกันความเสี่ยงทางด้านราคา ภายใต้การผลิตแบบซื้อขายตามสัญญานี้ ผู้ผลิตจะยกภาระความเสี่ยงในการเปลี่ยนแปลงของราคา ไปสู่ผู้ซื้อได้ในระดับหนึ่ง

4. การก่อให้เกิดการคล่องตัวในการผลิต (Flexibility)

เป็นการจัดการฟาร์มที่มุ่งให้เกิดความคล่องตัวและสอดคล้องกับแผนการผลิตในการที่จะตัดแปลง ปรับปรุงกิจการฟาร์ม เพื่อรองรับการผลิตที่แปรผัน

5. การสร้างสภาพคล่อง(Liquidity)

เป็นการจัดการฟาร์มให้สินทรัพย์ต่าง ๆ มีสภาพคล่อง คือ สามารถเปลี่ยนแปลงเป็นเงินสดทันทีที่ต้องการ

รำไพพรรณ (2544) กล่าวถึง แนวทางการส่งเสริมการเกษตรแบบการทำฟาร์มโดยมีสัญญา (Contract Farming Approach) เพื่อเพิ่มปริมาณในการส่งเสริมของเกษตรกรรายย่อย โดยบริษัทจะเป็นผู้ให้คำแนะนำ และจัดหาปัจจัยการผลิต สินเชื่อ และบริการด้านการตลาดให้ วิธีนี้ไม่สามารถนำไปใช้กับการส่งเสริมพืชอาหารได้ เนื่องจากพืชอาหารมีความต้องการในตลาดท้องถิ่น ผู้ผลิตสามารถที่จะหลีกเลี่ยงการนำผลผลิตมาขายให้กับบริษัทได้ ทำให้การรักษากฎเกณฑ์ในการควบคุมคุณภาพอ่อนแอลง การปลดปล่อยหนี้สินจะยุ่งยากขึ้น ในประเทศกำลังพัฒนาผลสำเร็จของการทำฟาร์มโดยมีสัญญา โดยปกติจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อบริษัทที่ทำสัญญาเป็นผู้ผูกขาดด้านการจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ การตลาด และการแปรรูป พืชที่ส่งเสริมเพื่อการส่งออกได้แก่ ชา อ้อย ยาสูบ ยางพารา ปาล์ม น้ำมัน และฝ้าย พืชเหล่านี้ต้องการวิธีการแปรรูปที่ซับซ้อน และความต้องการในท้องถิ่นมีจำกัด

สิน (2544) กล่าวถึง กลยุทธ์ส่งเสริมการเกษตรขององค์การธุรกิจเอกชน จะทำการส่งเสริมการขายผลิตภัณฑ์ และสร้างผลผลิตให้กับบริษัท ทำการส่งเสริมเฉพาะกลุ่มเป้าหมายเฉพาะอาชีพ และเฉพาะพื้นที่ จึงใช้กลยุทธ์ที่สามารถจะจูงใจเกษตรกรประกอบอาชีพ และยอมรับเทคโนโลยีของบริษัท อย่างเป็นรูปธรรม โดยทั่วไปองค์การธุรกิจเอกชนจะให้กลยุทธ์การส่งเสริมการเกษตรแบบมีสัญญา เป็นแนวทางในการผสมผสานเครือข่ายของระบบการวิจัย การส่งเสริมการตลาด กฎเกณฑ์และสินเชื่อเข้าด้วยกัน อย่างเหมาะสม บางคนเรียกว่าการเกษตรแบบประกัน ซึ่งทำให้เกษตรกรมีความมั่นคง ได้รับความยุติธรรม ได้รับคำแนะนำ การบริการด้านตลาด ไม่ต้องกังวล และลดความเสี่ยงด้านราคา

2.2 การส่งเสริมการปลูกมะเขือม่วงญี่ปุ่นแบบมีพันธสัญญาระหว่างบริษัท สันติภาพเทรคดิง จำกัด

นโยบายการปลูกพืชแบบครบวงจรของบริษัท

1. ร่วมมือกับส่วนราชการหรือเอกชนเพื่อส่งเสริมให้เกษตรกร ทำการเพาะปลูกในระบบครบวงจร
2. บริษัทฯ จะเป็นผู้จัดหาเมล็ดพันธุ์หรือต้นกล้า และในบางโครงการหากจำเป็น บริษัทฯ จะจัดหาวัสดุการเกษตร เช่น ปุ๋ย ยาสารเคมี โดยให้เป็นลักษณะของสินเชื่อ และหักชำระเมื่อขายผลผลิตให้บริษัทฯ

3. บริษัทฯ จะทำสัญญากับเกษตรกร หรือสถาบันการเกษตร กำหนดมาตรฐานของผลผลิต และราคาซื้อขายผลผลิตล่วงหน้าที่เหมาะสม หรือ ราคาประกันขั้นต่ำ
4. บริษัทฯ จะเข้าไปปรับซื้อผลผลิต ณ จุดรับซื้อ โดยกำหนดเป็นจุด ๆ ไป ให้ใกล้เคียงพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกรให้มากที่สุด
5. บริษัทฯ จะจัดให้มีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เข้าไปกำกับให้คำแนะนำตลอดฤดูกาลเพาะปลูก ของเกษตรกรให้มากที่สุด
6. บริษัทฯ จะเข้ารับซื้อผลผลิตหลังเสร็จสิ้นการเก็บเกี่ยว และส่งมอบผลผลิตไม่เกิน 30 วัน โดยชำระเป็นเงินสด หรือชำระผ่านธนาคาร พึ่งบางชนิดของบริษัทฯ มีอายุการเก็บเกินกว่า 90 วัน บริษัทฯ จะพิจารณาชำระเงินค่าผลผลิตเป็นรายเดือน ตามความเหมาะสม
7. วิธีการปฏิบัติในการเพาะปลูก ขนาดมาตรฐานของผลผลิต การกำหนดราคาซื้อขายผลผลิต ต้นทุนและรายได้ต่อไร่ เป็นลายลักษณ์อักษร

การส่งเสริมการปลูกมะเขือม่วงญี่ปุ่น

1. จัดประชุมเกษตรกรเพื่อคัดเลือกเกษตรกรที่สนใจเข้าร่วมโครงการปลูกแบบมีพันธสัญญา โดยอธิบายถึงนโยบายและขั้นตอนการปฏิบัติดูแลรักษา
2. ทำการตรวจสอบพื้นที่ถึงความเหมาะสมในการปลูก เช่น แหล่งน้ำ สภาพพื้นที่ ความลาดเอียง สภาพดินปลูก การระบาดของโรคและแมลงศัตรูพืช
3. ทำสัญญา พร้อมจ่ายปัจจัยการผลิตโดยพนักงานของบริษัทฯ ให้แก่เกษตรกร ที่ผ่านการคัดเลือกตามข้อ 1 และ 2 ได้แก่ถุงเพาะต้นกล้า สารเคมี ปุ๋ยเคมี ปุ๋ยอินทรีย์ เป็นต้น
4. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรของบริษัทฯ จะแนะนำขั้นตอนการปฏิบัติโดยละเอียดต่อเกษตรกร ตั้งแต่ การย้ายกล้าลงถุงเพาะกล้า จนถึงขั้นตอนการเก็บเกี่ยว
5. ก่อนการเก็บเกี่ยวผลผลิต ทางบริษัทฯ จะดำเนินการประชุมชี้แจง ขนาดมาตรฐานของผลผลิต ที่จะทำการรับซื้อแต่ละเกรด อย่างละเอียด พร้อมแนะนำวิธีการเก็บเกี่ยว ระยะเวลาการรับซื้อ วิธีการรับซื้อ และการกำหนดจุดรับซื้อผลผลิต
6. การรับซื้อผลผลิต ทางบริษัทฯ จะออกใบสำคัญการรับซื้อให้แก่เกษตรกรไว้เป็นหลักฐาน
7. การชำระเงินค่าผลผลิต บริษัทฯ จะดำเนินการตั้งวงการค้าซื้อขายผลผลิต เมื่อครบ 1 เดือน โดยบริษัทฯ จะจ่ายค่าผลผลิตผ่านระบบธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.)

วิธีการปลูกมะเขือม่วงญี่ปุ่น

1. การเตรียมแปลงและหลุมปลูก ขุดดินตากแดดทิ้งไว้ 7 วัน แล้วทำการยกแปลง กว้าง 1 เมตร ร่องแปลงกว้าง 1 เมตร ความสูงแปลง 30 ซม. ก่อนทำการยกแปลง ควรหว่าน โคลโลไมด์ อัตรา 150 กิโลกรัมต่อไร่ หรือตามความเป็นกรด-ด่างของดิน และหว่านปุ๋ยอินทรีย์อัตรา 300 กิโลกรัมต่อไร่ ระยะปลูกระหว่างต้น 80 – 100 ซม. พื้นที่ 1 ไร่ จะทำการปลูกได้ประมาณ 1,100 – 1,300 ต้น
2. การปลูก ปลูกแบบแถวเดี่ยว ขุดหลุมกว้าง 30 ซม. รองก้นหลุมด้วยปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยอินทรีย์และฮอนคอลลชนิดเม็ด 5 กรัมต่อหลุม คลุกเคล้าให้เข้ากัน ปักไม้หลัก (ความยาว 1.5 เมตร) รดน้ำในหลุมปลูก เมื่อน้ำซึมหมด จึงทำการปลูก โดยปลูกสูงกว่าหลังแปลง 1 นิ้ว และห่างจากไม้หลัก 1 – 2 นิ้ว การปฏิบัติดูแลรักษาให้น้ำปุ๋ยและพ่นสารเคมี ตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรของบริษัทฯ
3. การปฏิบัติดูแลรักษา หลังจากดอกแรกบานทำการเด็ดกิ่งแขนง โดยเว้นกิ่งแขนงใต้ดอกแรกไว้กิ่งแขนงถัดลงมาให้เด็ดออกให้หมด และปฏิบัติตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรของบริษัทฯ
4. การเก็บเกี่ยว หลังจากย้ายปลูกลงแปลง ประมาณ 40 – 50 วัน จึงเริ่มทำการเก็บเกี่ยว โดยเก็บผลผลิตทุกวัน อายุการเก็บเกี่ยวผลผลิต 4.5 – 5 เดือน ข้อควรระวัง การเก็บเกี่ยวโดยใช้มือดึง อาจทำให้ต้นฉีกขาดหรือหักล้มได้ และตัดไว้ขั้วยาวเกินไป อาจกระทบผลอื่นเป็นแผลเสียหายง่าย ปริมาณผลผลิตรวมประมาณ 7 – 10 ตันต่อไร่

5. ต้นทุนต่อไร่

ค่าต้นกล้า	1,020.- บาท
ค่าปุ๋ยเคมี ปุ๋ยอินทรีย์ ฮอร์โมน โคลโลไมด์	7,298.- บาท
ค่าสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช	7,858.- บาท
อื่น ๆ ถูงเพาะ แผ่นดักกาวเหนียว	1,610.- บาท
รวมเฉลี่ยประมาณ	17,786.- บาท

มาตรฐานการรับซื้อวัตถุดิบมะเขือม่วงญี่ปุ่น
มะเขือ Regular Ø 4-5 เซนติเมตร (เล็กกลาง-ลูกใหญ่)

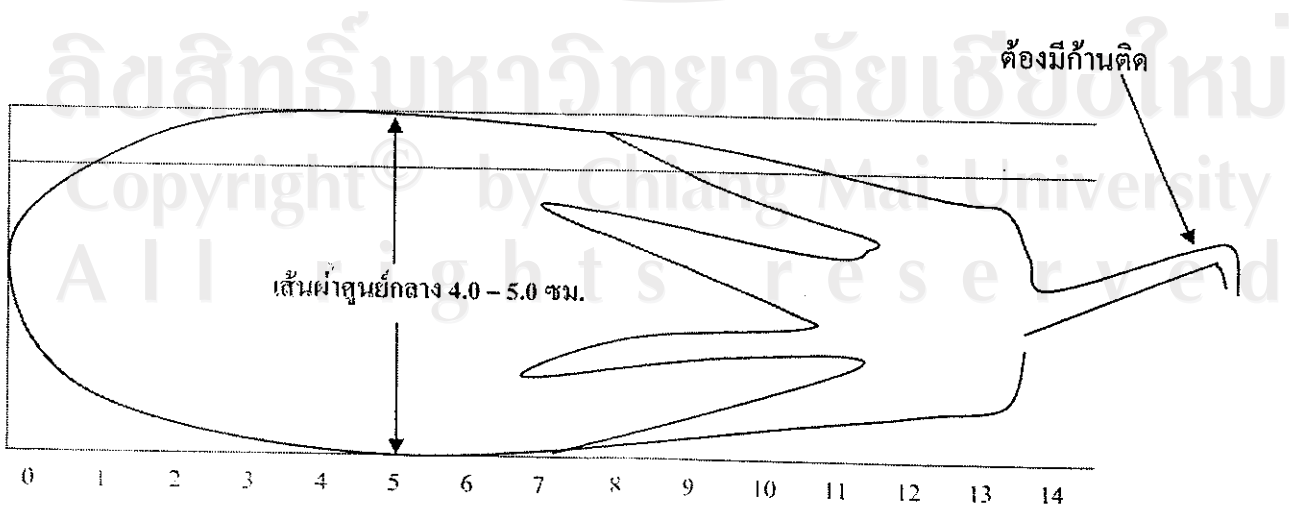
เกรด เอ

1. มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 4.0 ถึง 5.0 เซนติเมตร (ดังภาพประกอบ)
2. ผลตรง มีผิวเรียบ เป็นสีม่วงเงามันสม่ำเสมอทั้งผล ไม่เป็นสีม่วงอ่อน หรือสีชมพู (ข้าวลายได้ไม่เกิน 1 ใน 3)
3. ไม่มีหนอน หรือรอยแมลงเจาะ ไม่มีรอยแผล ไม่มีรอยเสียดสี ผิวต้องไม่ลาย ไม่ชำ ไม่เน่า
4. ไม่มีลักษณะที่ผิดปกติ เช่น ลูกแปด อ้วนสั้น
5. ราคารับซื้อ กิโลกรัมละ 5.00 บาท

เกรด บี

1. มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 4.0 ถึง 5.0 เซนติเมตร
2. ข้าวของผลลายได้ทั้งหมด และผิวของผลลายได้ไม่เกินครึ่งตามความยาวผลหรือผิวของผลลายได้ไม่เกิน 1 ใน 5 ส่วน ตามความยาวของผล (อย่างไรอย่างหนึ่ง)
3. ผลต้องมีผิวเรียบ เป็นสีม่วงเงามันสม่ำเสมอทั้งผล และผิวต้องไม่ด้าน มีส่วนที่เป็นสีม่วงอ่อน หรือสีชมพู ได้ไม่เกิน 1 ใน 3 ของผล
4. ไม่มีหนอน หรือรอยแมลงเจาะ ไม่มีรอยแผล ไม่มีรอยเสียดสี ไม่ชำ ไม่เน่า ผลโค้งงอได้เล็กน้อย
5. ไม่มีลักษณะที่ผิดปกติ เช่น ลูกแปด ผลโค้งงอมาก ผิวขรุขระไม่เรียบ เสียรูปทรง ผลเป็นหลอดไฟ
6. ราคารับซื้อ กิโลกรัมละ 1.00 บาท

ขนาดมาตรฐาน มะเขือ เกรด A

2.3 แนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ

ความพึงพอใจ (Satisfaction) เป็นทัศนคติอย่างหนึ่งที่เป็นนามธรรม ไม่สามารถมองเห็นเป็นรูปร่างได้ การที่เราจะทราบว่า บุคคลมีความพึงพอใจหรือไม่ สามารถสังเกตโดยการแสดงออกที่ค่อนข้างสลับซับซ้อน จึงเป็นการยากที่จะวัดความพึงพอใจโดยตรง แต่สามารถวัดได้โดยทางอ้อม โดยการวัดความคิดเห็นของบุคคลเหล่านั้น และการแสดงความคิดเห็นนั้นจะต้องตรงกับความรู้สึกที่แท้จริง จึงสามารถวัดความพึงพอใจนั้นได้ พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 กล่าวไว้ว่า “พึง” เป็นคำช่วยกริยาอื่น หมายความว่า “ควร” เช่น พึงใจ หมายความว่า พอใจ ชอบใจ และคำว่า “พอ” หมายความว่า เท่าที่ความต้องการเต็มความต้องการ ถูกชอบ เมื่อนำคำสองคำนำมาผสมกัน “พึงพอใจ” จะหมายถึง ชอบใจ ถูกใจตามที่ต้องการ ซึ่งสอดคล้องกับ Wolman (1973) อ้างโดย ภณิดา (2541 : 11) กล่าวถึงความพึงพอใจว่า เป็นความรู้สึกที่ได้รับความสำเร็จ ตามความมุ่งหวังและความต้องการ

ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า “ความพึงพอใจ” ไว้ดังต่อไปนี้ สมยศ (2533) กล่าวว่า ความพึงพอใจ คือ ความรู้สึกที่ดี โดยส่วนรวมของคนต่องานของพวกเขา เมื่อกล่าวว่ามี ความพึงพอใจสูง โดยทั่วไปจะหมายความว่าชอบ และให้คุณค่ากับงานของพวกเขาสูง และมีความรู้สึกที่ดีต่องานของเขาผ่านมา

เทพพนม และ สวิง (2529) กล่าวว่า ความพอใจในงานเป็นภาวะของความพึงพอใจหรือภาวะของการมีอารมณ์ในทางบวก ที่มีผลเกิดขึ้นเนื่องจากการประเมินประสบการณ์ในงานของคน ๆ หนึ่ง ที่ทำให้เกิดขึ้นด้วยตัวของเขาเอง และเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ปัจจุบันหรืออดีต

บุญแสง (2533) กล่าวว่า เมื่อบุคคลใดในองค์การทำงานด้วยความพอใจ จะเป็นผลให้องค์การสามารถดำเนินกิจกรรมจนบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ในที่สุด

ปภาวดี (2535) กล่าวว่า ความพอใจในงานเป็นทัศนคติอย่างหนึ่ง เกิดขึ้นเฉพาะในตัวบุคคลเพียงคนเดียว และความพอใจในงานเกี่ยวกับปัจจุบันและสิ่งที่ผ่านไปในอดีต คนที่ทำงานจะต้องตัดสินใจระดับความพอใจของตน จากประสบการณ์และสิ่งที่เป็นอยู่ในขณะนั้นเป็นเกณฑ์ และไม่ว่าจะเป็นคนในระดับไหน การทำงานเป็นประจักษ์ โครงสร้างและหล่อหลอมชีวิตให้มีคุณค่าเสมอ ความพอใจในงานช่วยเสริมความรู้สึกอันมีคุณค่านี้ให้แก่คนทำงานได้ นอกจากนั้นการทำให้คนทำงานมีความพอใจยังช่วยลดโอกาสการเป็นปฏิปักษ์ต่องานของคนทำงานด้วย

Morse (1955) ได้ให้ความหมายของความพึงพอใจไว้ว่า หมายถึง สิ่งใดก็ตามที่สามารถลดความตึงเครียดของมนุษย์ให้น้อยลง และความตึงเครียดเหล่านี้เป็นผลมาจากความต้องการของมนุษย์มีความต้องการมากก็จะเกิดปฏิกิริยาเรียกหรือ ง เมื่อใดความต้องการได้รับการตอบสนองความตึงเครียด ก็จะน้อยลงหรือหมดไป ทำให้เกิดความพึงพอใจ

Vroom (1964) กล่าวว่า ความพึงพอใจในงานกับทัศนคติในการทำงาน อาจใช้แทนกันได้ เพราะความพึงพอใจ และไม่พึงพอใจมีความคล้ายคลึงกับทัศนคติที่ดี และทัศนคติที่ไม่ดีในการทำงาน

Davis (1967) ได้ให้ความหมายของความพึงพอใจว่า เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับบุคคล เมื่อความต้องการขั้นพื้นฐานทั้งร่างกายและจิตใจได้รับความตอบสนอง พฤติกรรมเกี่ยวกับความพึงพอใจของมนุษย์เป็นความพยายามที่จะขจัดความตึงเครียด หรือความกระวนกระวาย หรือภาวะไม่สมดุลทางร่างกาย เมื่อสามารถขจัดสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวออกไป มนุษย์ย่อมจะได้รับความพึงพอใจในสิ่งที่ต้องการ

Milton and Naylor (1968) กล่าวว่า ความพึงพอใจในงานเป็นผลรวมของทัศนคติต่าง ๆ ที่แสดงออกโดยผู้ปฏิบัติงาน ทัศนคติเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับงานที่ปฏิบัติและเกี่ยวข้องกับปัจจัย เช่น ค่าจ้าง ความมั่นคง โอกาสที่จะได้รับความก้าวหน้า การได้รับการยอมรับนับถือ

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น พอจะสรุปได้ว่า “ความพึงพอใจ” เป็นการแสดงความรู้สึกดีใจ ยินดีของเฉพาะบุคคลในการตอบสนองความต้องการในส่วนที่ขาดหายไป ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยปัจจัยเหล่านั้นสามารถสนองความต้องการของบุคคลทั้งทางร่างกายและจิตใจ ได้อย่างเหมาะสม และเป็นการแสดงออกทางพฤติกรรมของบุคคลที่จะเลือกปฏิบัติในกิจกรรมนั้น ๆ

การวัดความพึงพอใจ

ภณิกา (2541) ได้กล่าวไว้ว่าการวัดความพึงพอใจนั้น สามารถทำได้หลายวิธี ดังต่อไปนี้

1. การใช้แบบสอบถาม โดยผู้ออกแบบสอบถาม เพื่อต้องการทราบความคิดเห็น ซึ่งสามารถทำได้ในลักษณะกำหนดคำตอบให้เลือก หรือตอบคำถามอิสระ คำถามดังกล่าว อาจถามความพอใจในด้านต่าง ๆ
2. การสัมภาษณ์ เป็นวิธีการวัดความพึงพอใจทางตรง ซึ่งต้องอาศัยเทคนิคและวิธีการที่ดี จะได้ข้อมูลที่เป็นจริง
3. การสังเกต เป็นวิธีวัดความพึงพอใจ โดยการสังเกตพฤติกรรมของบุคคลเป้าหมาย ไม่ว่าจะแสดงออกจากการพูด กริยา ท่าทาง วิธีนี้ต้องอาศัยการกระทำอย่างจริงจัง และสังเกตอย่างมีระเบียบแบบแผน

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจ

ความพึงพอใจของมนุษย์ เป็นการแสดงออกทางพฤติกรรมที่เป็นนามธรรม ไม่สามารถมองเห็นเป็นรูปร่างได้ การที่เราจะทราบว่า บุคคลมีความพึงพอใจหรือไม่ สามารถสังเกตโดยการแสดงออกที่ค่อนข้างสลับซับซ้อน และต้องมีสิ่งเร้าที่ตรงต่อความต้องการของบุคคลจึงจะทำให้บุคคลเกิดความพึงพอใจ ดังนั้น การสร้างสิ่งเร้าจึงจะเป็นแรงจูงใจของบุคคลนั้นให้เกิดความพึงพอใจในงานนั้น

สมพงษ์ (2526) ได้กล่าวถึง ทฤษฎีการจูงใจของ Maslow ว่า A.H. Maslow ได้เสนอ ทฤษฎีเกี่ยวกับการจูงใจ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันแพร่หลาย และได้ตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ไว้ดังนี้

1. มนุษย์มีความต้องการ ความต้องการมีอยู่เสมอและไม่มีสิ้นสุด ความต้องการใดที่ได้รับการตอบสนองแล้วความต้องการอย่างอื่นจะเข้ามาแทนที่ ขบวนการนี้ไม่มีที่สิ้นสุด และเกิดจนตาย
2. ความต้องการที่ได้รับการตอบสนองแล้ว จะไม่เป็นสิ่งจูงใจของพฤติกรรมอีกต่อไป ความต้องการที่ไม่ได้รับการตอบสนองเท่านั้นที่เป็นสิ่งจูงใจของพฤติกรรม
3. ความต้องการของมนุษย์มีลำดับชั้น ตามความสำคัญ (A Hierarchy of needs) กล่าวคือ เมื่อความต้องการในระดับต่ำ ได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการในระดับสูงก็จะเรียกร้องให้มีการตอบสนอง

ธงชัย (2530 : 390 – 391) ได้กล่าวถึงทฤษฎีความต้องการ ERG ว่า Clayton P. Alderfer ได้แสดงทฤษฎี ERG ซึ่งพัฒนาจากทฤษฎีของ Maslow แต่รูปแบบและจุดเด่นต่างกัน จากการศึกษาของ Alderfer เห็นว่า ความต้องการของมนุษย์น่าจะเป็น 3 ประเภท ดังนี้

ความต้องการอยู่รอด (Existence) เป็นความต้องการทางร่างกายและปรารถนาอยากมีสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น ความต้องการอาหาร ที่อยู่อาศัย เป็นต้น ซึ่งความต้องการอยู่รอดนี้เทียบ กับความต้องการทางร่างกายและด้านความปลอดภัยของ Maslow

ความสัมพันธ์ทางสังคม (Related needs) เช่นความต้องการเป็นผู้นำ ความต้องการเป็น ผู้ตามความต้องการ อยากมีสายสัมพันธ์ทางมิตรภาพกับคนอื่น ๆ ซึ่งความสัมพันธ์ทางสังคม เทียบ ได้กับความต้องการความมั่นคง ความต้องการทางสังคม ของ Maslow

ความต้องการก้าวหน้าและเติบโต (Growth) เป็นความต้องการที่จะพัฒนาการเปลี่ยนแปลงฐานะเทียบได้กับความต้องการที่จะได้รับความสำเร็จทางใจตามที่ได้นึกคิดไว้ของ Maslow

Skinner (1938) อ้างโดย พิสมัย (2538 : 71) นักจิตวิทยาชาวเยอรมัน เชื่อว่าพฤติกรรมของมนุษย์และสัตว์ถูกกำหนดโดยผลการกระทำหรือผลกระทบ (Consequences) เขาเชื่อว่า พฤติกรรมของมนุษย์สามารถปรับเปลี่ยนได้ โดยหลักเงื่อนไขและแรงบวก ตามแนวคิดของ สกินเนอร์ พฤติกรรมทุกอย่างจะประกอบไปด้วย 3 ประการคือ

1. สิ่งเร้า หมายถึง สภาพการณ์หรือสิ่งแวดล้อมที่ประสบ
2. การตอบสนอง หมายถึง ปฏิกริยาต่อสิ่งเร้า หรือพฤติกรรม
3. สิ่งเสริมแรง หมายถึง ผลของการกระทำ หรือรางวัล

ทั้งสามส่วนขึ้นตรงต่อกัน และมีความสัมพันธ์กัน เรียกว่า “Contingencies”

2.4 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Glover (1984) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเกษตรแบบพันธสัญญาในประเทศด้อยพัฒนาพบว่า ระบบการเกษตรแบบมีพันธสัญญากับเกษตรกรรายย่อยในบางประเทศมีศักยภาพในการจัดการด้านการถ่ายทอดเทคโนโลยี การเข้าสู่ตลาดและผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่เกษตรกรได้รับและในปี 1987 Glover ได้ศึกษาถึงการเพิ่มผลประโยชน์ให้กับเกษตรกรรายย่อยที่อยู่ในระบบเกษตรแบบพันธสัญญา ตลอดจนปัญหาการจัดตั้งองค์การการเกษตร และการกำหนดนโยบายในประเทศไทยด้อยพัฒนา ซึ่ง Glover ได้ให้ความเห็นว่า การเกษตรแบบมีสัญญามีศักยภาพในการเพิ่มผลประโยชน์ให้กับเกษตรกรได้มากกว่าระบบเกษตรทั่วไป แต่ในความเป็นจริงแล้วเกษตรกรมักประสบปัญหาบ่อยครั้งในข้อตกลงกับบริษัทที่ทำสัญญา ซึ่งให้เห็นความต้องการแทรกแซงของรัฐและองค์การการเกษตร ซึ่งโครงสร้าง ของการเกษตรแบบพันธสัญญาทำให้ยากต่อการรวบรวมเกษตรกรให้เป็นองค์การการเกษตร ดังนั้นจึงควรหาเงื่อนไขข้อตกลงที่ได้ผล โดยไม่ต้องมีการแทรกแซงจากรัฐ ซึ่ง Glover ได้อธิบายถึงปัญหาและทางเลือกที่เป็นประโยชน์แก่เกษตรกรรายย่อย ข้อควรระวังในการแทรกแซงของรัฐ ตลอดจนการใช้ระบบการเกษตรแบบมีพันธสัญญาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาการเกษตร

วิไลวรรณ (2523) ได้ศึกษาถึงการซื้อขายแบบมีสัญญาผูกพันของตลาดอ้อยพบว่าการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน เป็นเรื่องจำเป็นต่อความเสี่ยงในการจัดหาผลผลิตให้โรงงานแปรรูป จะทำสัญญาผูกพันโดยมีการกำหนดปริมาณขั้นต่ำไว้ และผู้ที่สามารถทำสัญญากับโรงงานได้คือเกษตรกรรายใหญ่ และคนกลาง โดยจ่ายค่าบริการให้แก่คนกลาง ขณะที่คนกลางก็เป็นผู้จัดหาสินเชื่อและบริการอื่น ๆ ให้แก่เกษตรกรรายย่อยด้วย

มนตรี (2537) ศึกษาถึงการผลิตสับปะรดตามระบบตลาดข้อตกลง ในจังหวัดระยอง ปี 2537 พบว่าระบบตลาดข้อตกลงที่มีการส่งเสริม โดยโรงงานได้จัดเจ้าหน้าที่ให้การสนับสนุนเกษตรกรด้านความรู้ วิชาการแผนใหม่ และเป็นผู้ประสานงานกับเกษตรกรอย่างใกล้ชิด ทำให้ระบบตลาดข้อตกลงที่ค่อนข้างดี แต่ยังมีปัญหาในการดำเนินงานอยู่บ้าง คือ การไม่ปฏิบัติตามสัญญา และข้อตกลงของเกษตรกรและโรงงานซึ่งก็เป็นส่วนน้อย แต่เกษตรกรก็ยอมรับว่าระบบนี้ดีกว่าระบบทั่วไป

อุคม (2532) ได้ศึกษาพืชตัวอย่าง คือ ข้าวบัสมาติ สตรอเบอร์รี่ มะเขือเทศ แดงไชโย ชิงอ่อน และฝ้าย ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำปาง และจังหวัดเชียงราย โดยวัดระดับความสำเร็จจากระดับความพอใจที่เกษตรกรแสดงออก พบว่าปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่ทำให้การปลูกพืชตามสัญญาว่าจ้าง (Contract farming) ประสบผลสำเร็จคือ ลักษณะด้านเทคนิค และการตลาดของพืชนั้น ๆ รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานของการผลิตพืชดังกล่าว และผลประโยชน์ที่เกษตรกรได้รับจริงมีความสำคัญต่อพืชทุกชนิดโดยรวม

ชาติ (2532) ได้ศึกษาโครงการส่งเสริมการปลูกมันฝรั่งแบบครบวงจร ในอำเภอ สันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีการนำการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันมาใช้กับการปลูกมันฝรั่งของ เกษตรกร ภายใต้ความร่วมมือระหว่างสำนักงานเกษตรอำเภอสันทราย บริษัทผู้ดำเนินธุรกิจ แปรรูป มันฝรั่ง และกลุ่มเกษตรกร ผลการศึกษาพบว่า โครงการฯ ดังกล่าวอำนวยความสะดวกให้แก่เกษตรกร ในลักษณะของรายได้ที่มีเสถียรภาพขึ้น มีตลาดรองรับผลผลิตที่แน่นอน และลดปัญหาการขาดแคลน เงินทุน ส่วนบริษัทฯ สามารถจัดผลผลิตได้เพียงพอกับความต้องการวัตถุดิบของโรงงานแปรรูป

Tang (1985 : อ้างโดยชาติ, 2536 : 17) ได้ศึกษาการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันในประเทศไทยเกี่ยวกับบทบาทของภาครัฐ และภาคเอกชน พบว่า การแนะนำส่งเสริมการเกษตรแบบมีสัญญา ผูกพันในรูปแบบของโครงการต่าง ๆ ไปสู่การผลิตของเกษตรกร เป็นแนวทางในการถ่ายทอด วิทยาการผลิตแผนใหม่แก่เกษตรกร ทำให้เกษตรกรมีความรู้ด้านการผลิตและการตลาดมากขึ้น

ในขณะที่จันทร์จิรา (2535) ได้ศึกษาผลกระทบของการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันต่อ เทคโนโลยีการผลิตของเกษตรกรรายย่อยในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ผลตอบแทนของผลิตมะเขือเทศ ของเกษตรกรในระบบสัญญาสูงกว่าของเกษตรกรนอกระบบสัญญา คือ 3,944 และ 1,703 บาทต่อไร่ ตามลำดับ และพบว่า ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศแบบมีสัญญา ผูกพันส่วนใหญ่ จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ส่วนพื้นที่ปลูกทั้งหมดของเกษตรกรในระบบ เกษตรกรแบบมีสัญญาผูกพัน จะทำการปลูกพืชอื่นในฤดูการเดียวกันกับการปลูกมะเขือเทศด้วย นอกจากนี้ยังพบว่า การใช้แรงงานในการผลิตจะใช้มากที่สุด ในกิจกรรมเก็บเกี่ยวและการคัดเกรด ลักษณะการผลิต บริษัทจะทำสัญญากับพ่อค้าคนกลาง ซึ่งพ่อค้าคนกลางจะทำสัญญาด้วยวาจา กับเกษตรกรอีกทอดหนึ่ง การให้สินเชื่อในการผลิตจะเป็นปัจจัยด้านเมล็ดพันธุ์ ส่วนราคามีความ เคลื่อนไหวขึ้นลงตามภาวะตลาด แม้ว่าจะมีการประกันราคาขั้นต่ำ บริษัทไม่ช่วยเหลือในบริการ ความรู้เทคโนโลยีและสินเชื่อปัจจัยการผลิตด้านอื่น ๆ

วัชรียา (2523) ได้ศึกษาระบบตลาดสับปะรด ในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี และ ประจวบคีรีขันธ์ พบว่า โรงงานแปรรูปสามารถจัดหาวัตถุดิบได้ในปริมาณที่สม่ำเสมอ โดยรับซื้อ สับปะรดจากชาวไร่ที่ทำสัญญาผูกพันกับโรงงาน ซึ่งสามารถที่จะหลีกเลี่ยงการลงทุนทำไร่นา ขนาดใหญ่ของโรงงานได้ และในการทำสัญญากับโรงงานมีการจัดหาสินเชื่อ และให้ความช่วยเหลือ ทางด้านเทคนิค ตลอดจนมีการรับซื้อผลผลิตของเกษตรกรตามเงื่อนไขสัญญา

สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันในภาคเหนือ กลุ่มประสานงาน และแผนสำนักงานเกษตรภาคเหนือ (2532) ได้ทำการศึกษาด้านภาพการผลิตมะเขือเทศ สำหรับ อุตสาหกรรมแปรรูปในภาคเหนือตอนบน ในเขตจังหวัด เชียงใหม่ เชียงราย และลำปาง พบว่า ลักษณะการดำเนินงานเป็นการดำเนินงานร่วมกันระหว่าง โรงงานอุตสาหกรรมแปรรูป มะเขือเทศ

หัวไร่ ผู้รวบรวม และเกษตรกรผู้ปลูก ข้อผูกพันระหว่างโรงงานกับหัวไร่มักจะมีการตกลงกันด้วยวาจา หัวไร่จะเป็นผู้รวบรวมผลผลิตมะเขือเทศจากเกษตรกร ให้แก่โรงงานแปรรูปตามโควต้าที่ได้รับจัดสรร โดยโรงงานจะเป็นผู้จัดการปัจจัยการผลิตบางประการในรูปสินเชื่อผ่านหัวไร่ไปสู่เกษตรกรและดำเนินการหักค่าใช้จ่ายกันภายหลังที่มีการส่งมอบผลผลิตกันเรียบร้อยแล้ว

ทรงศักดิ์ และคณะ (2539) ได้ศึกษาถึงศักยภาพของการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันและแนวทางพัฒนาความรู้ของเกษตรกร มีจุดมุ่งหมายเพื่อค้นหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการผลิตในระบบสัญญาผูกพัน ประโยชน์และผลเสียที่เกิดกับเกษตรกรและภาคเอกชนคือ ทัศนคติของเกษตรกรที่มีต่อระบบการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันเพื่อใช้เป็นพื้นฐานสำหรับการกำหนดแนวทางการฝึกอบรมและช่วยพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ การตัดสินใจ และการวางแผนของเกษตรกร

ผลการศึกษาพบว่า การเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันช่วยให้เกษตรกรรายย่อยผู้มีที่ดินและทุนจำกัด และขาดประสบการณ์ให้สามารถทำการผลิตได้มากขึ้น มีรายได้ที่แน่นอนและได้รับความรู้ใหม่ ๆ โดยเฉพาะพืชที่เกษตรกรไม่เคยผลิตมาก่อน นอกจากนี้ยังช่วยพัฒนาคุณภาพของผลผลิตอีกด้วย แม้ว่าการเกษตรในระบบสัญญาผูกพันจะมีผลเสียอยู่บ้าง แต่ก็มีประโยชน์ต่อการพัฒนาประสิทธิภาพการผลิตของเกษตรกรรายย่อยที่ได้รับการสนับสนุนทางด้านเทคโนโลยีการผลิต ปัจจัยการผลิต การประกันราคา และตลาดจากบริษัทผู้รับซื้อผลผลิต ซึ่งจะได้รับประโยชน์จากการจัดหาวัตถุดิบในปริมาณและคุณภาพที่ต้องการ ส่วนแนวทางในการพัฒนาความรู้ให้แก่เกษตรกรนั้น บางส่วนจะสอดคล้องกับแนวทางการให้ความรู้ทั่วไป โดยเฉพาะด้านการผลิต การใช้สารเคมี และปุ๋ย เป็นต้น นอกเหนือไปจากการให้ความรู้ทางด้านเทคโนโลยีแล้วควรให้ความรู้ด้านการจัดการ และการสร้างความเป็นผู้ประกอบการ เพื่อให้เกษตรกรมีความสามารถในการแสวงหาความรู้ และการตัดสินใจด้วยตัวเอง

สมอ (2544) ได้ศึกษา การปลูกมันฝรั่งแบบมีสัญญาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่จะไม่นิยมเปลี่ยนบริษัทในการส่งเสริม และนิยมที่จะทำการปลูกมันฝรั่งแบบมีพันธสัญญา ซึ่งเกษตรกรจะปฏิบัติตามสัญญาที่บริษัทกำหนดไว้ ปัญหาด้านการผลิตที่สำคัญคือพื้นที่ปลูกมันฝรั่งเป็นพื้นที่เก่ามักประสบปัญหาเกี่ยวกับโรคและแมลงรบกวน ขาดเทคโนโลยีการผลิต และการสนับสนุนปัจจัยการผลิต ส่วนใหญ่บริษัทจะสนับสนุนเฉพาะหัวพันธุ์มันฝรั่งเพียงอย่างเดียว ปัญหาด้านอื่น ๆ ได้แก่ การกำหนดราคาขั้นต่ำของบริษัท การตรวจสอบคุณภาพผลผลิตภาชนะบรรจุ (ตะกร้า) และการตรวจเยี่ยมแปลงเกษตรกรของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมของบริษัท

อารี และทรงศักดิ์ (2538) ได้ศึกษาถึงการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันเพื่อประเมินผลกระทบของระบบสัญญาผูกพัน จากการศึกษาพบว่าความสำเร็จของการผลิตในระบบสัญญานั้นขึ้นอยู่กับความเคร่งครัดของสัญญา ความเอาใจใส่ของผู้รับซื้อที่จะดูแลการผลิตของเกษตรกรอย่างใกล้ชิด การแทรกแซงหรือให้ความช่วยเหลือของรัฐบาลมีส่วนร่วมในการผลักดันให้การผลิตในระบบสัญญาประสบความสำเร็จมากขึ้น ดังนั้นการใช้ระบบการผลิตแบบมีสัญญาผูกพัน เพื่อปรับโครงสร้างการผลิตของเกษตรกรรายย่อย เพื่อลดต้นทุนการผลิต หรือปรับปรุงคุณภาพสินค้า โดยใช้ระบบสัญญาผูกพัน จึงมีศักยภาพเป็นอย่างยิ่ง แต่ต้องอาศัยการสนับสนุนจากรัฐบาลด้วย และจะประสบความสำเร็จกับพืชที่มีการปลูกเฉพาะพื้นที่ หรือสามารถควบคุมอุปทานได้

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved